

LIDERLIK QOBILIYATINI RIVOJLANTIRUVCHI PRINSIPLAR**Tajimuratova Shaxnoza Saginbevna**

Berdaq nomidagi Qaraqalpoq Davlat Universiteti o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21011742>

Anotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy jamiyat va boshqaruv tizimida yetakchilik, ya'ni liderlik qobiliyatini shakllantirish hamda rivojlantirishning fundamental prinsiplari tahlil qilingan. Shaxsiy samaradorlik, hissiy intellekt (EQ), strategik fikrlash va jamoani jipslashtirish kabi muhim jihatlar liderlikni yuzaga chiqaruvchi asosiy omillar sifatida ko'rib chiqiladi..

Kalit so'zlar: Liderlik prinsiplari, yetakchilik qobiliyati, hissiy intellekt, strategik fikrlash, shaxsiy rivojlanish, jamoani boshqarish.

ПРИНЦИПЫ РАЗВИТИЯ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ

Аннотация. В данной статье анализируются фундаментальные принципы лидерства, то есть формирование и развитие лидерских навыков в современном обществе и системах управления. Важные аспекты, такие как личная эффективность, эмоциональный интеллект (ЭИ), стратегическое мышление и сплоченность команды, рассматриваются как основные факторы, формирующие лидерство.

Ключевые слова: Принципы лидерства, лидерские навыки, эмоциональный интеллект, стратегическое мышление, личностное развитие, управление командой.

PRINCIPLES OF LEADERSHIP DEVELOPMENT

Abstract. This article analyzes the fundamental principles of leadership, that is, the formation and development of leadership skills in modern society and management systems.

Important aspects such as personal effectiveness, emotional intelligence (EQ), strategic thinking and team cohesion are considered as the main factors that create leadership.

Keywords: Leadership principles, leadership skills, emotional intelligence, strategic thinking, personal development, team management.

Bugungi tez o'zgaruvchan, raqobatbardosh va global dunyoda liderlik tushunchasi shunchaki yuqori lavozim, kreslo yoki korporativ unvon doirasidan allaqachon chiqib ketdi.

Bugun liderlik — bu nafaqat biznesda, balki hayotning har bir jabhasida jamoani umumiy maqsad sari ilhomlantira olish, mas'uliyatni o'z zimmasiga olish va eng murakkab vaziyatlarda ham strategik qarorlar qabul qila bilish san'atidir.

Ko'pincha "Liderlar tug'iladimi yoki shakllanadimi?" degan baxsli savolga duch kelamiz.

Zamonaviy psixologiya va boshqaruv ilmi shuni yaqqol ko'rsatadiki, tug'ma xarakterdan qat'i nazar, liderlik — bu doimiy mehnat, tizimli yondashuv va ma'lum prinsiplarga amal qilish orqali rivojlantiriladigan ko'nikmadir. Ya'ni, kuchli yetakchi bo'lish mutaxassislik kabi egallanishi mumkin bo'lgan mahoratdir. Muvaffaqiyatli liderlikning asosi — bu har kuni qabul qilinadigan kichik qarorlar, shaxsiy intizom va o'zgarishlarga bo'lgan tayyorlikdir. U asosiy belgilangan prinsiplarga suyanadi.

Dialoglik prinsip eng oddiy tizimlardan boshlab aloqa madaniyatini rivojlantirishni nazarda tutadi: talaba — talaba, talaba — o'qituvchi, talaba — jamoa; yanada murakkab aloqa tizimlariga o'tish: inson va tabiat, inson va fan, inson va san'at, inson va jamiyat. Ushbu tamoyil talabalarni muloqotga, izlanishga, suhbatga jalb qilishni ta'minlaydi, nutq madaniyatini rivojlantirishga yordam beradi, san'at orqali boshqa odamlar bilan muloqot o'rnatish imkoniyatini beradi.

San'at bilan muloqot ko'pincha asar muallifining dahosi va tajribasi tomoshabinga (tinglovchi, o'quvchi) o'zlarining dolzarb muammolarini hal qilishda yordam bera oladigan qiyin vaziyatlardan chiqish yo'lini izlash vazifasini bajaradi.

Boshqaruv o'quv amaliyoti sohasida dialogiklik prinsipi xodimlarni boshqarish bo'yicha mutaxassisning kasbiy faoliyatining kommunikativ funksiyasini hal qilishga imkon beradi.

Ushbu tamoyilga tayanish professional tilni, turli fanlarning imo-ishora tizimlarini o'zlashtirishni ta'minlaydi⁶. Materialni o'rganishning dialog shakli nafaqat taklif qilingan materialni o'zlashtirishni, balki u bilan faol muloqot qilish, ijodiy faoliyatga kiritish orqali dunyoni bilishni o'z ichiga oladi.

R. Kondratiyev ta'kidlaganidek, ta'lim mazmuni. bu talabalarga shubha tug'diradigan u yoki bu yakuniy natija orqali yemas, balki jarayon — haqiqatni birgalikda izlash orqali murojaat qilinadi. Shu bilan birga, mumkin bo'lgan vaziyatlarni takrorlash va badiiy asarlarda ham, hayotda ham taqdim yetilgan munosib yechimlarni topish xodimlarni boshqarish bo'yicha mutaxassisning kelajakdagi mustaqil kasbiy faoliyati uchun ijobiy tajriba bo'lib xizmat qiladi.

Dialoglik prinsip hissiy to'yinganlik tamoyilining dastlabki asosidir, chunki bu bir-biri bilan, san'at va tabiat bilan muloqot qilish qobiliyatlari qimmatli muloqotga boy muhit yaratish uchun asos bo'lib xizmat qiladi va ijobiy his-tuyg'ularni rag'batlantiradi.-

Madaniyat insonda paydo bo'lmaydi, chunki uning quyi tizimi o'z-o'zidan o'zini tashkil yetuvchi tizim muhit ma'lumotlari bilan oziqlanadi, unga kuchli ta'sir ko'rsatadigan beqarorlik nuqtalari orqali o'tadi.

Shaxsning psixologik va ruhiy salomatligi, uni yanada rivojlantirishga undaydi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, bo'lajak xodimlarni boshqarish bo'yicha mutaxassislar jamoa bilan ishlashda ushbu tamoyil alohida ahamiyatga yega yekanligini hisobga olishlari kerak.

Xodimlarni boshqarish bo'yicha mutaxassisning arsenalida hissiy to'yinganlikning ko'plab usullari mavjud (yangi qadriyatlarni yaratish, yo'nalishlar va boshqalar.). Xodimlarni moddiy jihatdan yemas, balki axloqiy, hissiy va psixologik vositalar bilan rag'batlantirish va rag'batlantirish tashkilotdagi xodimlarning samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Ijodkorlik prinsipi har bir talabaning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va faollashtirishni o'z ichiga oladi. Ijodkorlikning hissiy va qadriyat mohiyatini N. Berdyayev ta'kidlagan: "ijodkorlik deganda men har doim madaniy mahsulotlar yaratilishini yemas, balki butun insoniyatning zarbasi va ko'tarilishini, = boshqa yuqori mavjudotga yo'naltirilganligini tushunaman... Ijodkorlik yegosentrizmning teskarisi, u o'zini unutish, ustimdagi narsaga intilishdir. "Boshqaruv amaliyoti doirasida ushbu tamoyil xodimlar bilan birgalikda ijodiy muhitni yaratishga yordam beradi va nafaqat bo'lajak xodimlarni boshqarish bo'yicha mutaxassisning kasbiy tayyorgarligi tizimida, balki uning mustaqil kasbiy faoliyatida ham ijodiy fikrlashni shakllantirish masalasini hal qilishga imkon beradi.

O'zgaruvchanlik va tanlash erkinligi prinsipi nafaqat san'at pedagogikasida aks yetadi, balki gumanistik pedagogika uchun ham muhimdir. Prinsipning mohiyati o'quv materialini va uni o'zlashtirish shakllarini ongli ravishda shaxsan qiziqish bilan tanlash imkoniyatida namoyon bo'ladi.

Xodimlarni boshqarish bo'yicha mutaxassislarni kasbiy tayyorlash jarayonida fanlarni o'qitish gumanist o'qituvchilar tomonidan taqdim yetilgan g'oyalarga asoslanganligi sababli, bu tamoyil albatta dolzarb bo'ladi.

Yuqoridagilarni umumlashtirib, davlat universitetlarning gumanitar fakultetlari san'at va madaniyat menejmenti mutaxassisliklari talabalarining ijodiy tafakkurini rivojlantirish menejment sohasidagi mutaxassislarni kasbiy tayyorlash tizimining ajralmas qismi ekanligini ishonch bilan aniqlash mumkin. Ushbu yo'nalishda alohida tadqiqotlar olib borilmoqda, ammo hozirda ularning yetishmovchiligi aniqlandi. Ushbu masalani hal qilishda konseptual yondashuvlarni ishlab chiqishda turdosh tarmoqlarni jalb qilish mumkin.

Ta'lim mazmuni talabalarga shubha tug'diradigan u yoki bu yakuniy natija orqali emas, balki jarayon - haqiqatni birgalikda izlash orqali hal qilinadi. Pedagogika fanlari tizimi, xususan, xodimlarni boshqarishdan, birinchi qarashda, san'at pedagogikasi. Ushbu fan doirasida to'plangan va umumlashtirilgan tajriba va amaliyot o'quv jarayonini optimallashtiradi, ijodiy salohiyatni rivojlantirishni tezlashtiradi va bo'lajak menejment mutaxassislarining ijodiy tafakkurini shakllantiradi.

Ko'zgu texnikasi – bu bir pozitsiyadan ikkinchisiga o'tish vositalari va usullari to'plami.

Fikrlash qobiliyatini rivojlantirish uchun siz refleks rivojlanishining quyidagi bosqichlarini bajarishingiz kerak:

- refleksiv harakatlarning shakllanishi;
- intellektual qobiliyatlarni rivojlantirish;
- kasbiy faoliyatda aks yettirishdan faolroq foydalanish;
- kasbiy faoliyatni takomillashtirish;
- menejer shaxsining tuzilishidagi o'zgarishlar.

Ko'zgu rivojlanishiga tashkilotni rivojlantirish maqsadlari va strategiyalarining yetishmasligi, stereotipik xatti-harakatlar, avtoritar boshqaruv uslubi, qo'rquv, mas'uliyat yetishmasligi, kasbiy mahoratning pastligi va boshqa omillar to'sqinlik qilishi mumkin.

Xodimlarni boshqarish bo'yicha mutaxassisning kasbiy faoliyatining funktsionalligi bir qator funktsiyalar bilan ifodalanadi, masalan: boshqaruv, tashkiliy, kommunikativ, bashoratli va boshqalar. Xodimlarni boshqarish bo'yicha mutaxassis ishining asosiy yo'nalishi tashkilotning samarali ishlashi uchun har xil turdagi kadrlar faoliyatini tashkil yetishdan iborat.

Agar bo'lajak xodimlarni boshqarish bo'yicha mutaxassis universitetda kasbiy tayyorgarlik jarayonida shakllangan asosiy kasbiy kompetensiyalarga asoslanib, tashkilot manfaatlari yo'lida standart vaziyatlarni hal qilishda ijodiy fikrlash, ijodiy yondashuvdan foydalansa, ushbu funktsiyalarni amalga oshirish muvaffaqiyatli bo'ladi.

Davlat universitetning gumanitar fakulteti boshqaruv mutaxassisliklari talabalari o'rtasida ijodiy fikrlashni rivojlantirish masalasini hal qilish bir qator qiyinchiliklarga duch kelmoqda.

Birinchi, fakultetlarda ta'limning asosiy shakli akademik ma'ruzalar va seminarlardir. Bu klassik tarixiy va nazariy materiallarni muvaffaqiyatli o'zlashtirishga yordam beradi.

Insonparvarlashtirish prinsipi bilan birgalikda ta'lim jarayoniga ham, talaba shaxsining ijodiy tafakkurini shakllantirishga ham ijodiy xarakter beradigan ijodkorlik tamoyiliga alohida ahamiyat beriladi. Bu olingan bilimlarni ijodiy o'zgartirishga urinishlarni amalga oshirishga imkon beradi.

Ikkinchi, aksariyat talabalar turli xil vazifalarni bajarishda o'qituvchi tomonidan taklif qilingan kliche shablondan asos sifatida foydalanadilar va masalaning mustaqil ijodiy yechimini topishga yoki taklif qilingan o'quv materialini o'zgartirishga urinmaydilar.

Uchinchi, tashkilotdagi talabalar va lavozim tavsiflari bilan qisman tartibga solinadigan kelajakdagi kasbiy faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari mutaxassislikni o'zlashtirish jarayonida akademiklikka hissa qo'shadi.

"Xodimlarni boshqarish" mutaxassisligi bo'yicha universitetlarning gumanitar fakultetlari menejment mutaxassisliklari talabalari o'rtasida o'quv jarayonida ijodiy fikrlashni shakllantirish muammosini hal qilishning yondashuvlaridan biri bu badiiy pedagogikaning turli vositalarini jalb qilishdir. San'at pedagogikasi – bu nafaqat bolalarni, balki kattalarni ham turli xil san'at turlari: musiqa, rasm, teatr va boshqalar orqali o'qitish, o'qitish, tarbiyalash haqidagi fan. Aynan shu bilim sohasiga asoslanib, talaba shaxsining ijodiy salohiyatini boyitish mumkin.

Yigirmanchi asrning o'rtalarida san'at pedagogikasining nazariy konstantasini shakllantirish davrida ba'zi olimlar rivojlanishning asosiy yo'nalishini badiiy emas, balki tor ilmiy komponent sifatida ko'rdilar. Gumanitar fanlar ozmi-ko'pmi muvaffaqiyasiz ravishda aniq va tabiiy fanlarni o'xshatishga harakat qilishdi: bu sohadan umumbashariy ahamiyat berilgan didaktik tamoyillarni olish, obyektiv shaxssiz naqshlarni izlash va ularga tayanish. Narsalarning ijodiy tomoniga ye'tibor xavfli deb hisoblangan.

Rasionalizm san'at fanida ham ustun keldi: bu shakllardan biri sifatida A. Melik-Pashayev ta'kidlaganidek bilish, obyektiv dunyoni aks yettirish. San'atning bir tomonlama rasionalizatsiyasi so'roq qilinadigan tadqiqotlar kamdan-kam uchraydi va bundan ham ko'proq ilmiy-nazariy va ma'naviy-amaliy, shu jumladan dunyoga badiiy munosabat aniq ajralgan.

Yehtimol, buning sababi shundaki, bunday qayta baholash XX asrning 70-yillarida mamlakatimizning mafkuralashgan bilimga yo'naltirilgan ta'lim tizimi uchun nomaqbul bo'lgan turli fanlarni o'qitish amaliyotida jiddiy o'zgarishlarni taklif qildi.

Xulosa qilib aytganda, liderlik tug'ma beriladigan noyob talant emas, balki aniq prinsiplar va tizimli yondashuv asosida shakllanadigan hamda rivojlanadigan ko'nikmadir.

Maqolada ko'rib chiqilgan strategik fikrlash, hissiy intellekt, mas'uliyatni bo'yinga olish va doimiy o'z ustida ishlash kabi tamoyillar zamonaviy yetakchining poydevorini tashkil etadi.

Bugungi tez o'zgaruvchan va global dunyoda muvaffaqiyatli lider bo'lish faqatgina boshqarishni emas, balki atrofdagilarga ilhom berish va ularni umumiy maqsad sari birlashtirishni talab qiladi. Shu sababli, ushbu prinsiplarni kundalik hayotga tadbiiq etish har bir shaxsga nafaqat professional faoliyatda, balki jamiyatda ham yetuk yetakchi sifatida namoyon bo'lish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абдурахмонов М., Рахмонов Н. Маданиятшунослик. Ўқув қўлланма, тўлдирилган ва қайта ишланган иккинчи наشري. Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси наشريёти. –Тошкент: 2015.
2. Шахермайр Ф. Александр Македонский. –Москва: Терра-Книжный клуб, 1999.
3. Bell S. "Project-Based Learning for the 21st Century: Skills for the Future". *The Clearing House*, 2010.
4. World Economic Forum. *The Future of Jobs Report 2023*. — Geneva: WEF, 2023.
5. UNESCO. *Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action*. — Paris: UNESCO, 2016.).